

Ett credo för tilliten

Betyder det något om vi säger 'jag' eller 'vi' i trosbekännelsen?

AV SAMUEL RUBENSON

”**V**I TROR PÅ...” Så inleds den trosbekännelse som intar en självklar och central plats i gudstjänsten i de flesta kyrkor i Sverige. Många av oss läser med i denna bekännelse, den apostoliska, varje söndag. Som konfirmand fick jag lära mig den utantill, ett slags inträdesbiljett, ett login i kyrkan, ett tecken på tillhörighet till dem som säger ”Vi tror på”. I trosbekännelsen uttrycks vår gemensamma identitet, vår avgränsning från andra. Här definieras vi som gemenskap oberoende av vad var och en av oss tänker. Som det ofta sägs när vi kommer till trosbekännelsen: ”Låt oss instämma i kyrkans bekännelse.” Vi stämmer in i en kör som samfällt vittnar om *vår* tro. Det handlar om *oss* och *vårt*, inte om *jag* och *mitt*.

Men, ibland, vid högtidliga eller ekumeniska tillfällen använder vi i stället den så kallade nicenska

trosbekännelsen, den som förknippas med kyrkomötet i Nicea, som vi firar 1700-årsminnet av i år (även om dess text snarare hör till konciliet i Konstantinopel 381). Då inleder vi i stället med ”*Jag* tror på...” Samstämmigt bekänner vi, men var och en av oss bekänner *sin egen* tro. Det handlar om *mig* och *min* tro, inte om *oss* och *vår* tro.

Varför är det så? Varför använder vi plural i den apostoliska bekännelsen, som är västkyrkans mest brukade, och singular i den som vi har gemensam med östkyrkan, den trosbekännelse som därför också kallas ekumenisk, det vill säga världsvid? Spelar det någon roll om jag säger *vi* tror eller *jag* tror? Om jag tillsammans med de andra bekänner *min* tro eller om jag med de andra bekräftar *vår* tro? Har det betydelse för vad trosbekännelsen är och varför den är med i liturgin? Antyder det något mer grundläggande om

BILD: LARS SJÖBERG

synen på oss själva och på kyrkan som gemenskap, något om mångfald och enhet, om person och kollektiv?

TROSBEKÄNNELSENA HAR sina rötter i dopet, i den handling som gör oss var och en till lemmar i Kristi kropp, delaktiga i hans död och uppståndelse och därmed till medlemmar i Kristi kyrka. Det är i de äldsta beskrivningarna av dopet och i våra äldsta dopliturgier vi finner ursprunget till trosbekännelserna. I dessa texter används alltid jag-formen. Det är rätt självklart eftersom det är en enskild individ som upptas i kyrkans gemenskap. Någon som själv eller genom sina föräldrar eller faddrar bekänner *sin* tro, uttrycker *sitt* eget ja till Kristus. Vi döps inte i grupp utan var och en för sig. Vi blir inte delaktiga i Kristi död och uppståndelse som kollektiv utan får säga med Paulus, "Nu lever inte mer *jag* utan Kristus i *mig*". Därför kallas trosbekännelsen också kyrkans *credo*, vilket på latin betyder *jag* tror, inte *vi* tror.

När man vid koncilierna i den tidiga kyrkan såg ett behov av att i mångfalden av synsätt tydliggöra vem det är vi tror på och avvisa de försök att förklara vem Gud är som kyrkan inte kunde acceptera, vände man sig till de dopbekännelser som redan fanns och utvecklade dessa. Man formulerade inte, som många tycks tänka, en preciserad lära. Tvärtom sökte man vägar att avvisa de försök som gjordes att precisera läran för att få den begriplig, rimlig och logiskt konsistent.

Bekännelserna i Nicea (325), Konstantinopel (381) och Kalcedon (451) hade alla som syfte att försvara

"Man formulerade inte, som många tycks tänka, en preciserad lära."

mysteriet, vare sig det handlade om det orimliga i att Jesus Kristus är Gud, eller att Gud och människor är oskiljaktigt och oupplösligt förenade utan sammanblandning eller förvandling i Jesus Kristus. Koncilierna i Nicea och Konstantinopel fastställde inte lärodokument, de bekände sin tro med utgångspunkt i dopbekännelsen. Men eftersom det handlade om en av konciliesfäderna fastställd text skrev man i akterna "*vi* tror på...", på grekiska *pisteuomen 'eis*, eller på latin *credemus in*. Som en del av konciledokumenten etablerar dopbekännelsen ett *vi*, en avgränsning gentemot *de andra*, mot arianer och andra som i ett värnande om Guds enhet missförstått och förvanskat treenighetsläran och Kristusmysteriet, ja förminskat vem Jesus Kristus och vem den heliga Anden är.

Men när bekännelserna togs in i liturgin på medeltiden ändrades den nicenska bekännelsens *vi* till ett *jag* helt i enlighet med de ursprungliga dopbekän-

nelserna. Poängen med trosbekännelsen i liturgin är ju inte avgränsningen utan dopbekräftelsen, markeringen att måltidsgemenskapen är för de döpta, för dem som inlemmats i Kristi kropp. Trosbekännelsen i liturgin, placerad i övergången från ordets till måltidens gudstjänst, är inget annat än en dopbekräftelse. Jag bekräftar här det vittnesbörd som jag, eller den som bar fram mig, gav vid mitt dop. I trosbekännelsen bekänner *jag* den tillhörighet och tillit som är grundad i mitt dop, min delaktighet i det bröd som bryts och det vin som delas. Därför fick trosbekännelsen i liturgin, både i öst och väst, en *jag*-form. Även när man använde den av koncilierna fastställda texten blev den till *credo* eller på grekiska *pisteuô*.

I DE ÄLDSTA FORMERNA av den svenska mässan är det därför också *jag*-formen vi finner, vare sig det är den apostoliska eller nicenska bekännelsen. Reformationen ändrade inte något. I *Then swenska messan*, 1531, *Messan på swensko*, 1557, och handboken från 1614 inleds den apostoliska trosbekännelsen med "*Jag tror på...*". På samma sätt inleds den nicenska trosbekännelsen. Det är först i handboken från 1811 som vi plötsligt får plural, "*Vi tror på...*" i såväl den apostoliska som den nicenska bekännelsen.¹

Vilka överväganden som låg bakom får andra reda ut, men man kan undra om inte en kyrkosyn här kommer till uttryck som gör den institutionella kyrkan, och inte individen, till trons subjekt. En förståelse av kyrkan som betonar det överordnade kollektiv som firar gudstjänst snarare än den enskildes aktiva delaktighet. Vi befinner oss ju vid 1800-talets

början i en tid när det växer fram en ökad spänning mellan det kollektiva, företrätt av överheten, och det individuella; en tid då statskyrkan genom konventionelplakatet hade monopol på gudstjänstliv. Det är först genom intryck från den ekumeniska rörelsen och kontakterna med de ortodoxa kyrkorna som vi i handboken 1921 får "*jag tror*" i den bekännelse vid delar med dem, den nicenska, medan vi i den apostoliska fortsatte att säga "*Vi tror*".

Det är inte bara Svenska kyrkan som gjort dessa förändringar. Även i anglikansk tradition kom *jag* att under 1800-talet bytas ut mot ett *vi*. Med Andra Vatikankonciliet beslut att öppna för mässans firande på andra språk än latin, fick detta konsekvenser även för engelsktalande katoliker. I en ekumenisk önskan att katoliker skulle ha samma bekännelse som anglikaner övergick man även i den katolska mässan på engelska till "*We believe in...*", såväl i den apostoliska som iden nicenska trosbekännelsen. Först under det senaste decenniet har man på Roms begäran återställt *credo* till "*I believe*" i båda trosbekännelserna.

Men betyder det något om vi säger 'jag' eller 'vi'? Har det någon betydelse vem som är trosbekännelsens subjekt? Bakom skillnaden mellan ett *jag* och ett *vi* framträder en skillnad i synen på vad trosbekännelsen är och varför den är en del av liturgin. Är det jag som bekänner *min* tro i gudstjänsten, som bekräftar *mitt* dop, *min* tillhörighet till Kristi kropp, eller instämmer jag i en kör som bekänner kyrkans gemensamma tro? I ett *vi* finns en ofrånkomlig avgränsning mot ett "de andra", de som inte har denna bekännelse, medan det i ett *jag* finns ett personligt ställningstagande, en bekännelse av egen tillhörighet.

”Handlar det om en tillit till någon, om förtroende, förtröstan och överlåtelse?”

Detta blir inte minst tydligt när man börjar reflektera över vad vi menar med att *tro på*. Handlar det om en tillit till *någon*, om förtroende, förtröstan och överlåtelse? Eller rör det sig om ett sanningsanspråk, en tro på *något*, en lära eller livsåskådning som man håller för riktig och kan ansluta sig till och företräda, och som därmed avgränsar och definierar?

I klassisk teologi har man förtydligat skillnaden genom att tala om *fides qua*, den personliga tilliten, och *fides quae*, det jag tror på. Distinktionen lyser igenom i den skillnad som oftast görs på engelska mellan *faith* och *belief*. Medan det förra står för tillit eller lojalitet och är nära relaterat till *trust*, syftar det senare på övertygelse eller sanning. Engelskans *trust* är relaterat till *truth*, ett ord som kommit att betyda sanning. Tidigare hade det dock samma innebörd som *faith*, som är besläktat med vårt begrepp tro –

ytterst med träd – och uttrycker något som är stabilt och pålitligt.

På svenska har vi enbart ordet tro, både som verb, som i att *tro på*, och som substantiv, som i min eller vår *tro*. Vi skiljer dessutom mellan att tro på *någon*, det vill säga sätta sin tillit till någon, motsvarande *fides qua*, och att tro på *något*, i betydelsen acceptera att det förhåller sig på ett visst sätt, *fides quae*. Om vi säger att vi tror på Kristus, som uppstått från det döda, betyder det något annat än att vi tror att Kristus uppstått från de döda. Trons föremål är i det första fallet personen, i det andra ett påstående.

I svenskt dagligt tal har tro i det senare fallet bleknat till en gissning, ungefär som när vi säger att vi tror att det ska regna i morgon. Det har lett till att när någon säger att hon tror på Gud uppfattas det som att hon tror att Gud finns. Kristen tro uppfattas därmed som ett accepterande av ett antal påståenden, till exempel de som återfinns i trosbekännelsen. Dess fokus blir då ett försanthållande, ett accepterande av läroutsagor.

Medan tro som tillit eller tilltro – tro på *någon* – var självklar i äldre språkbruk, har vi nu fått en glidande skala från gissning via accepterande till övertygelse om ett sakförhållande, ett *något*. Men när Augustinus talar om *fides quae* är det inte trons innehåll, dess objekt, han syftar på. Det är de ord och berättelser som skapar tro, det vill säga bibeltexterna. Det var först de lutherska teologerna på 1600-talet som införde den vilseledande distinktionen mellan tro som tillit och tro som lära.²

Tydligast blir det kanske om vi inser att trons motsats inte är tvivel eller förnekande, utan misstro. Som i det gamla ordspråket ”Han är sällan att tro som

misstror andra.” Vi kan misstro någon, men inte något eller att något förhåller sig på ett visst sätt. Trosbekännelsens tro är ursprungligen inte ett påstående om hur det förhåller sig, den är uttryck för tillit till någon, en överlåtelse. I trosbekännelsen bekänner vi inte *att* Gud fader är allsmäktig, *att* Gud fader är skapare av himmel och jord; vi bekänner att vi sätter vår tillit *till* Gud fader, *som* är allsmäktig, skapare av himmel och jord. Vi bekänner inte *att* Jesus Kristus är Guds enfödde son, vi litar på Jesus Kristus, *som* är Guds enfödde son.

Trosbekännelsens bisatser beskriver vem det är vi litar till, de förklarar inte hur vi anser att det förhåller sig. Med glädje trotsar de misstron. ”Gifter man sig ej, har man ingen som man kan tro sig till i hushållningen”, skriver Carl von Linné. Det kanske bäst fångar vad den tro är som trosbekännelsen ger uttryck för. Det handlar om en förening med Kristus som gör att man har någon man kan ty sig till i hushållningen av sitt liv, ja i mötet med sin egen död.

NÄR KRISEN KOMMER, när vi står inför avgörande val, eller när ensamhet, förtvivlan och ångest möter, är det inte gemenskapen med dem som har samma uppfattningar som avgör, det är tilltron till och förtroendet för någon.

Misströstan, missmod och misstro hör samman och mot dem hjälper bara min tro på någon, ytterst min tro på Gud. Det är denna tro som trosbekännelsen i kyrkans liturgi hjälper mig att bevara, detta trotsiga motstånd mot misstrons och missmodets demoner. Det är därför vi bör säga, eller åtminstone

tänka, *jag* tror på. I gudstjänsten instämmer jag inte i ett antal lärosatser, jag bekänner min egen tillit i en gemenskap som delar denna och hjälper mig att inte falla.

Förvisso säger trosbekännelsen något om vem jag tror på. Vi behöver en beskrivning av vem vi tror på, och vi behöver ord som avvisar beskrivningar som inte gör rättvisa åt mysteriet. Men Gud, Fader, Son och Ande, kan beskrivas på många sätt. Inga av dem är uttömmande och inga heller bokstavligen sanna. De är alla hämtade från vår ofullkomliga värld, de använder ord som inte räcker till. Att vi håller fast vid de beskrivningar vi har från fornkyrkan beror inte på att de är perfekta eller kanske ens de bästa. Vi gör det därför att de håller oss samman genom tid och rum. De hjälper oss att förstå och ge uttryck för att vi är en enda kropp.

I den nicenska trosbekännelsens poetiska språk lyfts vi ur vår egen begränsade tillvaro, våra försök att förstå och förklara, och bekänner oss till den som skapat, befriat och fyllt oss med liv. Det är inte för att vi förstår eller vet som vi tror; det är för att vi tror som vi försöker förstå.

SAMUEL RUBENSON är professor emeritus i kyrkohistoria i Lund och präst i Svenska kyrkan. Han har varit en av Pilgrims fasta skribenter sedan 1994 och ingår i tidskriftens referensgrupp.

- 1 Tack till docent Christer Pahlmblad som utrett detta åt mig.
- 2 Olivier Riaudel, "Fides qua creditur et Fides quæ creditur: Retour sur une distinction qui n'est pas chez Augustin", *Revue théologique de Louvain* 43 (2012), 169-194.